

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.7.1.27>

NOWOCZESNE SPOSOBY GROMADZENIA I ANALIZOWANIA INFORMACJI KRYMINOLOGICZNYCH

Maksym Zabarnyj

*kandydat nauk prawnych, docent Katedry Prawa Karnego i Kryminologii Uniwersytetu Państwowego
Służby Fiskalnej Ukrainy
(Irpień, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-8772-9149
olesalasuk@gmail.com*

Adnotacja. W artykule przeanalizowano nowoczesne metody gromadzenia kryminologicznie istotnych informacji w celu kształtowania kierunków ich zapobiegania. Ustalono, że analiza i przetwarzanie informacji kryminologicznych są niezbędne do tworzenia środków zapobiegania przestępczości na Ukrainie. Taka działalność informacyjno-analityczna jest składnikiem kryminologicznej analizy przestępczości, która działa jako forma realizacji strategii antykryminalnej.

Ustalono, że w celu uzyskania kryminologicznie istotnych informacji wykorzystuje się różne grupy metod, stosuje się różne techniki. Wśród tradycyjnych metod wyróżnia się oddzielne metody matematyczne, psychologiczne, socjologiczne. Ważna jest dziś metoda testowania, która przynosi najbardziej efektywny wynik.

Ponadto coraz częściej stosuje się techniki gromadzenia informacji, które są powszechne za granicą: OSINT i HUMINT. Za pomocą pierwszej można uzyskać dane na temat wskaźnika przestępczości określonego gatunku, za pomocą drugiej – stanu przestępczości jako całości.

Słowa kluczowe: wykroczenie karne, analiza kryminologiczna, metody, metodyka, analiza treści, przestępczość.

MODERN METHODS OF COLLECTION AND ANALYSIS OF CRIMINOLOGICAL INFORMATION

Maksym Zabarniy

*Candidate of Law,
Associate Professor at the Department of Criminal Law and Criminology
University of the State Fiscal Service of Ukraine (Irpın, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-8772-9149
olesalasuk@gmail.com*

Abstract. The article analyzes modern methods of collecting criminologically significant information for the formation of directions for its prevention. It is established that the analysis and processing of criminological information is important for the formation of measures to prevent crime in Ukraine. Such information-analytical activity is a component of criminological analysis of crime, which is a form of implementation of anti-crime strategy.

It is determined that different groups of methods are used to obtain criminologically significant information, various methods are used. among the traditional methods are some mathematical, psychological, sociological. The testing method that brings the most effective result is important today.

In addition, methods of collecting information that are common abroad are increasingly used: OSINT and HUMINT. With the help of the first you can get data on the level of crime of a particular type, with the help of the second – the state of crime in general.

Key words: criminal offense, criminological analysis, methods, techniques, content analysis, crime.

СУЧАСНІ СПОСОБИ ЗБОРУ ТА АНАЛІЗУ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Максим Забарний

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології
Університету державної фіскальної служби України
(Ірпін, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-8772-9149
olesalasuk@gmail.com*

Анотація. У статті проаналізовано сучасні методи збору кримінологічно значущої інформації задля формування напрямів запобігання злочинності. Установлено, що аналіз та обробка кримінологічної інформації має важливе значення для формування заходів запобігання злочинності в Україні. Така інформаційно-аналітична діяльність є складовою частиною кримінологічного аналізу злочинності, який виступає формою реалізації антикримінальної стратегії.

Визначено, що для отримання кримінологічно значущої інформації використовуються різні групи методів, застосовуються всілякі методики. Серед традиційних методів виділяють окремі: математичні, психологічні, соціологічні. Важливе значення на тепер має метод тестування, який приносить найефективніший результат.

Окрім цього, все частіше використовуються методики збору інформації, поширені за кордоном: OSINT і HUMINT. За допомогою першої можна отримати дані про рівень злочинності конкретного виду, за допомогою другої – про стан злочинності в цілому.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінологічний аналіз, методи, методика, контент-аналіз, злочинність.

Вступ. Аналіз та обробка кримінологічної інформації має важливе значення для формування заходів запобігання злочинності в Україні. Така інформаційно-аналітична діяльність є складовою частиною кримінологічного аналізу злочинності, який виступає формою реалізації антикримінальної стратегії. Аналіз містить збір, вивчення та обробку відомостей про стан, структуру, динаміку, питому вагу, географію злочинності й впливу на неї державно-правових, соціальних, економічних факторів тощо.

Питання вивчення методів збору й аналізу кримінологічно значущої інформації актуальне серед науковців. Проблематика вивчалася такими вченими, як О.М. Бандурка, Є.М. Блажівський, В.В. Голіна, С.Ф. Денисова, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, О.М. Литвинов, В.М. Трубников, І.С. Яковець та багато інших.

Проте в сучасних умовах становлення України виникає багато факторів, які суттєво впливають на стан злочинності, а отже, на методи збору інформації про неї. У зв'язку із цим доцільно дослідити сучасні методи збору й аналізу кримінологічної інформації з метою формування напрямів запобігання злочинності.

Основна частина. Метою наукової статті є аналіз наукових праць, статистичних показників щодо методів збору й аналізу кримінологічно значущої інформації, зокрема вивчення методики роботи з відкритими даними OSINT і HUMINT. Відповідно до мети нами поставлені такі завдання:

- 1) викласти сучасні методи збору й аналізу кримінологічно значущої інформації;
- 2) дослідити методику роботи з відкритими даними OSINT і HUMINT і визначити її роль у процесі аналізу кримінологічно значущої інформації;
- 3) надати рекомендації щодо використання вказаних відкритих даних у формування заходів запобігання в Україні.

Матеріали й методи досліджень. Під час написання наукової статті використано: системний метод – для викладення основних методів аналізу кримінологічно значущої інформації; формально-логічний метод – для визначення окремих методів збору кримінологічно значущої інформації (соціологічного спостереження, анкетування тощо); порівняльно-правовий метод – для порівняння методики роботи з окремими відкритими даними для збору кримінологічно значущої інформації.

У процесі дослідження використано окремі статистичні показники щодо стану злочинності в Україні, зокрема дані Офісу Генерального прокурора, Єдиного державного реєстру судових рішень.

Результати та їх обговорення. Варто зазначити, що як у зарубіжних країнах, так і в Україні набуває свого поширення методика роботи з відкритими даними OSINT. Така система характеризується як розвідка на основі відкритих джерел, які не заборонені законодавством і знаходяться у відкритому доступі. Така методика широко використовується під час збору інформації, що має стратегічне значення для України: оборонна, політична, державно-управлінська тощо. Останнім часом така методика використовується для збору інформації про стан злочинності.

OSINT – одна з форм процесу організації та управління збором розвідувальних даних (Intelligence Collection Management), що містить їх пошук і відбір із публічних загальнодоступних джерел, добування та аналіз інформації, формування розвідувального документа для прийняття відповідного рішення. Щодо пошуку інформації у відкритих джерелах, представлених у мережі Інтернет, то, як зазначають вітчизняні дослідники OSINT, для цього використовуються різні пошукові системи. Це як універсальні пошукові системи, такі як Google, Yahoo, Ask, так і спеціалізовані (для пошуку мультимедійного контенту: фотографії, ілюстрації, малюнки, відео й аудіофайли тощо), такі як TinEye та Bing. Кожна з представлених пошукових систем має власні механізми й синтаксис запитів, що значно спрощує процес пошуку інформації, аналізу й відбору джерел (Минько, Іохов, 2016: 82).

Варто відзначити, що така методика широко застосовується в США. Відкриті джерела в цій країні поділяються на декілька видів, зокрема: інформація, що міститься в офіційних державних ресурсах; приватні дані; експертні дані; наукова література.

Щодо останньої, то до неї належать наукові доповіді, технічні інструкції, економічні звіти, робоча документація, неофіційні урядові документи, дисертації, маркетингові дослідження, інформаційні бюлетені й багато іншого. Усі ці матеріали охоплюють наукову, політичну, соціально-економічну й військову сфери. Тобто йдеться про інформацію, яка не є таємною, але переважно використовується виключно фахівцями в тій чи іншій галузі й тому важкодоступна або важкозрозуміла для нефахівця (Минько, Іохов, 2016: 83).

Отже, можемо зробити висновок про те, що така методика збору й аналізу кримінологічної інформації може застосовуватись лише щодо конкретних видів злочинності, виокремлення їх стану, динаміки, географії тощо. Щодо аналізу й обробки інформації про стан злочинності в Україні загалом доцільніше використовувати методику HUMINT (human intelligence).

Якщо раніше під терміном “HUMINT” розуміли збір розвідувальної інформації за допомогою різного роду шпигунів та агентів, то натеper під терміном “HUMINT” також розуміють діяльність і заходи, спрямовані на збір інформації з використанням оперативної психології. До таких технологій належать: моніторинг соціальних мереж, опитування, соціальний інженіринг, залегеновані бесіди (під виглядом журналіста, клієнта, роботодавця тощо). У сучасному світі технології OSINT і HUMINT значно пов’язані між собою та використовують значну кількість технологічно подібних методів отримання необхідної інформації про об’єкт розвідки (Минько, Іохов, 2016: 83).

Основними критеріями роботи з методикою є визначення завдань аналізу; об’єктивність особи, що здійснює аналіз; обробка інформації, яка знаходиться у всіх офіційних і неофіційних джерелах, включаючи дані щодо рівня латентної злочинності.

Варто зазначити, що схожа система збору інформації використовується в Україні. Зокрема, поширеною є така методика збору інформації на території проведення Операції об’єднаних сил. Для отримання таких даних використовуються різного роду аналітичні системи, серед яких:

1. Bellingcat Ukraine Conflict Vehicle Tracking Project – на сайті збираються та публікуються дані щодо пересування військової техніки іноземних держав на Донбасі.

2. Dokaz – ресурс, який публікує докази присутності російських військових на Сході України, матеріали щодо кримінальних правопорушень терористів та окупантів на території українського Донбасу.

3. Стоптеррор – проєкт візуалізує на інтерактивній карті бойові дії на території України, публікується інформація про незаконні збройні формування та присутність кадрових військових інших держав (Минько, Іохов, 2016: 83).

Доцільно відзначити, що серед сучасних методів збору кримінологічно значущої інформації вагоме місце займають традиційні методи, які використовуються кримінологами дуже давно й дають максимально позитивний результат. Серед таких методів варто виділити спостереження, опитування, експеримент.

Соціологічне спостереження є способом збирання первинної кримінологічної інформації про об’єкт, що вивчається, шляхом безпосереднього сприйняття та прямої реєстрації його ознак. Труднощі застосування такого методу поділяються на суб’єктивні (пов’язані з особою спостерігача) та об’єктивні (що не залежать від нього). До суб’єктивних труднощів спостереження належить можливість оцінки дій інших людей через призму власного «я», свою систему ціннісних орієнтацій. До об’єктивних труднощів передусім треба віднести обмеження спостереження часом, коли відбувається подія. Крім того, далеко не всі соціальні факти піддаються безпосередньому спостереженню.

Учені стверджують, що спостереження рідко буває основним методом збору кримінологічної інформації. Як правило, воно застосовується поряд з іншими методами. Будучи частиною дослідження, спостереження підкоряється його цілям і може застосовуватися на всіх його етапах. Особливого значення воно набуває під час формулювання робочих гіпотез, а також первинній їх перевірці. Не менш важливе джерело отримання інформації – вивчення громадської думки про криміногенну ситуацію в країні, регіоні, окремому населеному пункті тощо.

Соціологічне спостереження може бути двох видів – просте й включене. Просте соціологічне спостереження полягає в зовнішньому аналізі кримінологічно значущих подій та явищ, коли дослідник не бере в них участі, а виступає виключно реєстратором. У включеному ж спостереженні дослідник імітує входження до групи, що спостерігається, адаптується в ній та аналізує події (зв’язки, явища) зсередини, в ряді випадків стає активним учасником групи. Але в такому випадку дослідник має дотримуватись кількох правил застосування методу:

- 1) забороняється втручатися в хід подій;
- 2) обов’язково дотримуватися етичних норм поведінки й не шкодити своїми діями особам, за якими відбувається спостереження, не порушувати їх прав;
- 3) дотримуватися законної межі інтеграції (не брати участь у вчиненні правопорушень) (Минько, Іохов, 2016: 83).

Одним із найпоширеніших соціологічних методів, що застосовуються в кримінологічних дослідженнях, є опитування. Такий метод передбачає отримання інформації про об’єктивні факти життя (події минулого й сучасності), а також про суб’єктивний світ респондентів (їхні схильності, інтереси, мотиви тощо). Опитуванню може підлягати досить широке коло осіб: злочинці, потерпілі, працівники правоохоронних органів, адвокати, представники громадських об’єднань, неформальних груп людей та інші особи. Варто зазначити, що опитування може відбуватися у двох формах: інтерв’ювання та анкетування. Інтерв’ювання полягає в безпосередньому вербальному спілкуванні з респондентом і застосовується для поглибленого вивчення особистості злочинця, осіб, схильних до суспільно небезпечної поведінки; виявлення характерних негативних ознак найближчого оточення вказаних осіб, інших причин та умов відхилень в їх поведінці; вивчення процесу виправлення засуджених тощо (Минько, Іохов, 2016: 83).

Використання такого методу дозволяє повніше встановити психологічний аспект злочинної поведінки, визначити правильність дій особи та її реальний мотив вчинення тих чи інших кримінальних правопорушень.

Останнім часом українськими кримінологами застосовується такий метод, як кримінологічний експеримент, що полягає у створенні штучних умов у певному середовищі й за певних обставин, в яких відстежується людська поведінка. Такий метод дієвий у тих випадках, коли потрібно встановити потенційні злочинні нахили в особи й розробити напрями ранньої профілактики злочинності.

Складна прогнозованість елементів предмету будь-якого кримінологічного дослідження, враховуючи його статус як соціального, зумовлює виключні можливості експериментального методу. Останній же становить собою емпіричний спосіб перевірки наукової гіпотези. А застосування соціального експерименту для прогнозування стану, детермінант злочинності зумовлює можливість вести мову про виокремлення такого його різновиду, як кримінологічний експеримент (Минько, Іохов, 2016: 84).

Однак деякі вчені (О. Ньюмен, Дж. Коен, М. Фелсон) вказують на неможливість експериментування в кримінології, адже для перевірки дослідницьких теорій і припущень абсолютно неможливе з морального боку перетворення людини на злочинця. З ними не погоджуються М. Готтфредсон і Т. Герші, які, опонуючи зазначеним науковцям, вказують: «Такий висновок плутає поняття «кримінальне правопорушення» та «злочинність», <...> такі експерименти (науково обґрунтовані й індивідуально не визначені) не потребують ідентифікації «злочинців» і конкретних жертв. Вони припускають зміну в усталеному, буденному ході життя, а тому етично нейтральні» (Готтфредсон, Герші, 2000: 242). Варто відзначити, що такий метод застосовується лише за необхідності підтвердження чи спростування тих чи інших фактів, доказів, детермінантів; також визначається дієвість напрямів профілактики, які застосовуються правоохоронними органами України.

Окрім цього, в Україні часто використовуються математичні методи, серед яких – методи екстраполяції та моделювання. Метод екстраполяції полягає в перенесенні динамічно-статистичних рядів показників злочинності в майбутнє, для чого такі ряди формуються на основі даних за кілька років. Ряди отримують на підставі як абсолютних даних, так і коефіцієнтів. Метод моделювання, як слушно зазначає С.Є. Віцин, характеризується загальністю: моделювати можна будь-який об'єкт; принципова можливість моделювання об'єктів будь-якої природи рівнозначна принциповій можливості їх пізнання (Віцин, 1973: 7).

У кримінологічних дослідженнях дуже часто використовуються психологічні методи, що дають можливість зрозуміти реальні наміри особи, яка характеризується злочинною поведінкою, спосіб її поведінки в тих чи інших умовах, взаємодію її з іншими особами тощо. Психологічними методами, які найбільш використовуються кримінологами, є тестування та соціометрія.

Тестування є різновидом методу опитування. Тест – це завдання, запитання та ситуації, котрі розробляє дослідник і ставить перед досліджуваною особою. Застосування тесту зумовлюється необхідністю зіставлення (порівняння, диференціації, аранжування) індивідів за рівнем їхнього розвитку чи ступенем вираженості різних психологічних якостей (інтелект, здібності, темперамент, емоції, особистісні риси й інші). Мета тестування полягає у встановленні психологічних характеристик особи злочинця: його інтелектуальних можливостей як індивіда, творчих здібностей, схильності до ризику, самоконтролю, жорстокості, швидкості реагування в надзвичайній ситуації тощо. Під час тестування використовуються стандартизовані питання та завдання (тести), що мають певну шкалу значень (Минько, Іохов, 2016: 84).

Теорія та практика психологічної науки розробили безліч тестів: загальноособистісні для дослідження всієї системи психічних особливостей особи; особистісні для дослідження будь-якої однієї характерної риси індивіда; групові, за допомогою яких вивчається структура малих неформальних і формальних соціальних груп (їхня згуртованість, особливості психологічного клімату й взаємин, які панують у них) тощо. Тестові дослідження, що побудовані на науковій основі, дають можливість повніше й усебічно вивчити особу злочинця та певні категорії злочинців. Незважаючи на складність деяких психологічних тестів (які іноді складаються з великого переліку питань), за їх допомогою можна швидко дослідити велику кількість осіб (Іванов, 2006: 84).

Соціометрію (соціометричне опитування) вітчизняна наука запозичила з психології та соціології зарубіжних країн. Соціометричне дослідження – це метричне вивчення емоційно-психологічних зв'язків між людьми. На думку засновника методики американського вченого Дж. Морено, соціометричний метод – це система технічних засобів і процедур, які застосовують для метричного та якісного аналізу соціально-емоційних зв'язків індивіда із членами групи, в якій він працює і живе. За допомогою методу можна отримати відбиття динаміки внутрішніх взаємин між членами групи, здійснити кількісну та якісну оцінку внутрішньо- й міжгрупових процесів спілкування, визначити симпатії та антипатії людей усередині групи, наявність лідера, угруповань, конфліктних ситуацій (Александров, Гель, Семаков, 2002: 37).

Основною перевагою застосування методу для збору кримінологічної інформації є швидкість отримання результату.

В організаційному контексті система кримінологічного аналізу злочинності є комплексом взаємопов'язаних процедур, поетапна реалізація яких забезпечує повноту, всебічність та об'єктивність результатів аналізу. Їх складає ряд структурно-функціональних блоків, кожен з яких, будучи логічно пов'язаним зі всіма іншими, має чітко визначену мету та є заздалегідь визначеним і концептуально обґрунтованим набором необхідних організаційно-методичних операцій. В основному кримінологи збігаються на думці щодо побудови кримінологічного аналізу. До нього, як правило, включають:

- а) обґрунтування необхідності проведення кримінологічного аналізу злочинності, виявлення та з'ясування відповідної проблеми кримінологічного характеру;
- б) з урахуванням наявної проблеми – постановку дослідницького завдання;
- в) висунення обґрунтованих гіпотез;
- г) програмування процедури аналізу, складання його плану, здійснення попередніх розрахункових процедур;

д) безпосереднє проведення збирання, обробки, узагальнення, оцінки кримінологічної інформації;

є) формування висновків і рекомендації (Минько, Іохов, 2016: 84).

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що для отримання кримінологічно значущої інформації використовуються різні групи методів, застосовуються різноманітні методики. Серед традиційних методів виділяють окремі математичні, психологічні, соціологічні. Важливе значення на тепер має метод тестування, який приносить найефективніший результат.

Окрім цього, все частіше використовуються методики збору інформації, поширені за кордоном: OSINT і HUMINT. За допомогою першої можна отримати дані про рівень злочинності конкретного виду, за допомогою другої – дані про стан злочинності в цілому.

Список використаних джерел:

1. Александров Ю.В., Гель А.П., Семаков Г.С. Кримінологія : Курс лекцій. Київ : МАУП, 2002. С. 37.
2. Вицин С.Е. Моделирование в криминологии. Москва, 1973. С. 7.
3. Готтфредсон М., Герші Т. Загальна теорія злочину / Пер. з англ. Н.В. Бордукової. Харків : Акта, 2000. С. 242–243.
4. Іванов Ю.Ф. Кримінологія : Навчальний посібник. Київ : Видавництво «ПАЛИВОДА А.В.», 2006. С. 81.
5. Минько О.В., Іохов О.Ю. Використання технології OSINT для отримання розвідувальної інформації. *Системи управління, навігації та зв'язку*. 2016. Вип. 4 (40). С. 81–84.

References:

1. Aleksandrov, Yu.V., Hel, A.P., Semakov, H.S. (2002). Kryminolohiia [Criminology]: Kurs lektzii. K.: MAUP, pp. 37. [in Ukrainian].
2. Vytsyn, S.E. (1973). Modelyrovanye v kryminolohyy [Modeling in criminology]. M., pp. 7. [in Russian].
3. Hottfredson, M., Hershi, T. (2000). Zahalna teoriia zlochyну [General theory of crime]. Per. z anhl. N.B. Bordukovoi. Kh.: Akta, pp. 242–243. [in Ukrainian].
4. Ivanov, Yu.F. (2006) Kryminolohiia [Criminology]: Navch. posibnyk. K.: Vyd. PALYVODA A.V., pp. 81. [in Ukrainian].
5. Mynko, O.V., Iokhov, O.Yu. (2016). Vykorystannia tekhnolohii OSINT dlia otrymannia rozvidualnoi informatsii. *Systemy upravlinnia, navihatsii ta zviazku*, vyp. 4 (40), pp. 81–84. [in Ukrainian].